

2. Шарафиева О.Х. Межтаджикские переговоры как пример урегулирования внутреннего конфликта. *Вестник Томского государственного университета*. 2013. № 367. С. 84–91.
3. Ляшенко Т.М. Трансформація політичних систем в країнах Центральної Азії: національний та регіональний аспекти. Київ: ІПіЕНД, 2011. 288 с.
4. Командир таджикского ОМОН перешел на сторону «Исламского государства». 28.05.2015. URL: <https://vz.ru/news/2015/5/28/747763.html>
5. Tajik President Signs Law Banning Children From Mosques. 0308.2011. URL: https://www.rferl.org/a/tajik_president_signs_law_banning_children_from_mosques/24285911.html
6. Ляшенко Т.М. Формування політичних інститутів в країнах Центральної Азії в умовах незалежності. *Сучасна українська політика*. Політики і політологи про неї. Київ, 2009. Вип. 17. С. 319–327.
7. Алиева Р.Р. Становление и развитие межгосударственных отношений Республики Таджикистан и Российской Федерации в конце XX – начале XXI вв.: Дис... д-ра ист. наук. Душанбе, 2018. 369 с.
8. Послание Президента Республики Таджикистан Маджлиси Оли Республики Таджикистан. 26.12.2018. URL: <http://www.president.tj/ru/node/19089>
9. Бульвінський А.Г. Ідеологічні основи зовнішньополітичного позиціонування Республіки Таджикистан. *Проблеми всесвітньої історії*. 2021. № 1 (13). С. 150–171.

Л.Д. Чекаленко
д.політ.н., проф.,
провідний науковий співробітник
ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

РЕСПУБЛІКА УЗБЕКИСТАН: МІЖ МОДЕРНІЗАЦІЙНИМ МАЙБУТНІМ І ГУМАНІТАРНИМ МИНУЛИМ

Досліджено еволюцію розвитку Узбекистану в процесі подолання тоталітарного спадку в 1991–2022 рр. Виявлено історичні етапи реформування країни та особливості її розвитку. Республіка Узбекистан – одна з небагатьох держав, якій вдалося після набуття незалежності уникнути глибоких струсів в політичній та економічній сферах, однак у вимірі захисту прав людини країна не відповідає демократичним засадам цивілізованого суспільства. Отже, Республіка Узбекистан має дві своєрідні ознаки: позитивні економічні в реалізації реформ і негативні соціально-гуманітарні у цивільно-правовій сфері.

Ключові слова: авторитаризм, унітарність, інвестиції, права людини.

The Republic of Uzbekistan: between a Modernizing Future and a Humanitarian Past

Evolution of the development of Uzbekistan in the process of overcoming the totalitarian legacy in 1991-2022 is studied. The historical stages of reforming are revealed. Although the Republic of Uzbekistan is one of the few countries that managed to avoid deep upheavals in the political and economic spheres since independence, it has been demonstrated that the country has two distinctive features: positive – the realization of economic reforms, as well as negative – socio-humanitarian problems in the sphere of the protection of human rights.

Key words: *authoritarianism, unitarity, investments, human rights.*

Республіка Узбекистан (узб. O‘zbekiston Respublikasi / Ўзбекистон Республикаси), що розташована в Середній Азії, за природно-географічними умовами є одним із найбільш сприятливих для розвитку регіонів. Держава на Північ і Північний Схід граничить з Казахстаном, на Схід і Південний Схід – з Киргизстаном і Таджикистаном, на Захід – з Туркменістаном, на Південь – з Афганістаном. Узбекистан не має виходу до моря – для виходу у світовий океан необхідно перетнути території двох держав. Республіка Узбекистан – унітарна конституційна республіка, що складається з 12 провінцій, окремої автономної республіки та столиці. Узбекистан набув членства в СНД, ОБСЄ, ООН та ШОС. Узбекистан визнаний авторитарною державою. Хоча за Рейтингом країн світу за індексом людського розвитку посів 106 місце (0.720) [1].

Узбекистан – одна з небагатьох держав, якій вдалося уникнути глибоких струсів в політичній, економічній і соціальній сферах після набуття незалежності. Це можна пояснити тим, що, за заявами узбецьких керманічів, країна взяла курс на поетапний перехід до ринкової економіки та стандартів світових демократій. Керівники держави прийняли низку офіційних документів, в яких, як заявили, розробили мету і стратегію реформ, визначили реалізаторів та механізм відповідальності за можливі провали.

Водночас Human Rights Watch охарактеризувала стан захисту прав людини в Узбекистані як «жахливий», і країна отримала жорстку критику з боку Великої Британії та США за свавільні арешти, релігійні

переслідування та катування, які застосовують правоохоронні органи.

Перший Президент Узбекистану Іслам Каримов з 23 червня 1989 р. до 29 грудня 1991 р. – перший секретар Центрального Комітету Комуністичної партії Узбецької РСР, з 24 березня 1990 р. до 1 вересня 1991 р. – президент Узбецької РСР. З проголошенням Узбекистаном незалежності, він оголосив себе Президентом Узбекистану, яким і був до 2 вересня 2016 р. [2]. Зі здобуттям державою незалежності Президентом Республіки Узбекистан Ісламом Каримовим, як він пише у своїй книзі, була розроблена власна модель оновлення і прогресу, суттєвими рисами якої був заявлений селективний підхід щодо звернення до досвіду розвинутих країн, із врахуванням специфіки і особливостей багатовікової еволюції національної державності [3]. Одним із важливіших завдань у часи президентства Іслама Каримова висувалось забезпечення громадянського миру і національної злагоди в перехідний період реформувань, а стратегічною метою визначалось створення демократичної правової держави та громадянського суспільства. З перших днів незалежності реформаторська політика Узбекистану, за заявами, була спрямована на створення умов, за яких громадяни отримують можливість беззаперечно захищати свої права і свободи, і бути рівними перед законом без диференціації статі та раси, національності, мови, релігії, соціального походження, брати участь в управлінні державою, вільно висловлювати свої думки тощо.

Важливою частиною суспільного становлення став розвиток парламентаризму. На початку 2005 р. був сформований двопалатний парламент, що складався з Законодавчої палати і Сенату (верхня палата). Парламентська реформа означала новий етап політичної модернізації. На першому засіданні обох палат Олій Мажоліса президентом Республіки Узбекистан Ісламом Каримовим були визначені пріоритетні задачі подальшої демократизації і оновлення суспільства, реформування і модернізації країни. Загальна сутність цього комплексу завдань полягала в реалізації важливого принципу, який було покладено в основу обраної моделі модернізації країни – «Перехід від сильної держави до громадянського суспільства». На початковому етапі реформування теза «сильна держава» стала методологічною суттю узбецької моделі, коли держава реформується сама, ініціює і впроваджує реформи і має для цього відповідні повноваження, де-

які з яких потім передбачалось перерозподілити на користь громадських інститутів. На нових засадах створювались місцеві органи влади, серцевину яких складає інститут хокимів. Хоким сьогодні очолює на відповідній території – області, району, міста – представницьку та виконавчу владу. Із врахуванням історичних традицій створювався інститут мазолов – органу місцевого самоврядування громадян.

Механізм реалізації реформ. У перші роки реформування – 1991–2000 рр. – основна мотивація змін полягала в необхідності вирішувати першочергові проблеми у сфері ефективного державного управління. Політичні інститути створювались на допомогу державі [3]. Зростали лави нових партійних утворень та їх вплив на державне життя тощо. Посилились дві великі партії: правляча Ліберально-демократична партія Узбекистану (УзЛиДеП, Ўзбекистон Либерал-демократик партияси) і друга за чисельністю у парламенті Демократична партія Узбекистану «Мілій тікланіш» (ДПУз, ДПМТ О‘zbekiston “Milliy tiklanish” demokratik partiyasi). Вибори до місцевих Кенгаши у 2004 р. продемонстрували популярність цих партій. В країні сформувалась за роки незалежності етика участі в політичній боротьбі. В цілому вона спирається на коректність релігійних, сімейних, соціальних і соціологічних питань, на толерантність, що не суперечать конституційним нормам. Реформа з посилення ролі партій триває.

Виходячи з нових реалій, реформувались правоохоронні органи, служба національної безпеки, Збройні сили Узбекистану, почалась професіоналізація армії. Були створені урядові структури зовнішньоекономічних і зовнішньополітичних відносин. В основу політичного курсу країни було покладено принципи демократії, лібералізації, відмова від «шокової терапії» і врахування соціальних факторів. Як інформує узбецька сторона, політична реформа дала позитивні результати завдяки продуманій моделі планомірних змін на основі п’яти принципів: «поетапність», «держава – реформатор», «пріоритет економіки над політикою та ідеологізацією», «сильна соціальна політика» і «верховенства закону».

Президент Іслам Каримов, спираючись на статтю 83 Конституції країни, виявив нову законодавчу ініціативу і вніс проект Конституційного закону «Про посилення ролі політичних партій в оновленні і подальшій демократизації державного управління і модернізації країни», який набув чинності з 1 січня 2008 р. Результати дії закону не

забарилися: партії стали активніше працювати з електоратом, активізувалась робота фракцій парламенту і в місцевих кенгашах народних депутатів. Партії врешті сформулювали свої програмні передвиборчі платформи та ідеологічно самоідентифікувались. Отже, другий етап – початок 2000-х років - пов'язуємо з розбудовою системи державного управління: парламенту республіки, політичних партій, органів місцевої влади.

Відповідно політичним реформам розвивалася економіка Узбекистану, яка перебуває в поступовому переході до ринкової економіки, а зовнішньоекономічна діяльність базується на заміні імпорту експортом. У вересні 2017 р. валюта країни стала цілком конвертована за ринковими цінами. Узбекистан є основним виробником та експортером бавовни. У країні також розвинута одна з найбільших у світі золотовидобувна галузь: у листопаді 2021 р. Узбекистан став світовим лідером з продажу золота (21,5 тон). Зазначимо, що Узбекистан традиційно входить до 10 країн світу за видобутком золота. Так, у 2019 р. було видобуто 94,6 тони золота, а у 2020 р. – 101,6 тони, що вивело країну на восьме місце в світі [4].

За останні кілька років в Узбекистані відбулася прискорена трансформація економіки. Сьогодні ця країна все частіше фігурує у міжнародній спільноті як один із символів відкритості, новаторства та рішучості у знятті різного роду перешкод для бізнесу та інвестицій. Для ефективної імплементації Закону Республіки Узбекистан «Про інвестиції та інвестиційну діяльність» (2019 р.) успішно функціонує 4-рівневий механізм взаємодії органів державної влади та інвесторів, що складається з Міністерства інвестицій та зовнішньої торгівлі, заступників керівників хокіміятів, дипломатичних представництв за кордоном та комерційних банків, які відповідають на всі запити інвесторів та належним чином відстежують ефективність імплементації заходів, передбачених законом.

У цьому ключі важливо відзначити роль створеної за підтримки Європейського банку реконструкції та розвитку Ради іноземних інвесторів при Президентові Республіки Узбекистан, який забезпечує прямий діалог з інвесторами, що здійснюють свою діяльність у Республіці.

Також активну підтримку надає інститут міжнародних третейських судів, які забезпечують належне виконання прийнятих зо-

бов'язань з боку держави та місцевих інвесторів, що є важливою та системотворчою компонентою інвестиційного клімату країни. Таким чином, з 2019 р. починається новий етап економічного реформування, яке, спираючись на міжнародну підтримку, зосередилось на залученні іноземних інвестицій в економіку держави. У зв'язку з цим в країні проводиться активна робота за такими напрямками, як підтримка стабільно високих темпів зростання економіки, у якій преваюча частка активів банківської системи зосереджується в руках приватних інвесторів. В активній фазі перебуває стимулювання інвестиційної активності через розвиток інструментів державно-приватного партнерства та проектного фінансування для забезпечення прискореного вrostання інвестицій в інфраструктуру, що є одним із ключових факторів підвищення інвестиційної привабливості та сталого зростання економіки. Здійснюється оптимізація процесів взаємодії інвесторів та держави для повного виключення бюрократичних бар'єрів та перепон у реалізації інвестиційних проектів через цифровізацію та безконтактне надання державних послуг. Підвищується якість організації роботи за зверненнями та запитами іноземних інвесторів для забезпечення максимальної транспарентності та запобігання корупції.

Відбувається також зниження транзакційних витрат, що призводять до перетікання праці та капіталу з легального у тінювий сектор економіки. При цьому стратегія інвестиційної політики сфокусована на окремих, найперспективніших для Узбекистану галузях, здатних стати точками технологічного прориву та закласти основу розвитку продуктивних сил країни на наступні 20–30 років.

Враховуючи той факт, що інвестиційний клімат впливає практично на всі сфери діяльності країни, спектр реформ охопив усі напрями, зокрема економічний, інституційний, освітній, охорону здоров'я, сільське господарство, водопостачання, енергетику, транспорт тощо. При цьому практична підтримка підприємців та ініціаторів інвестиційних проектів здійснюється спеціально утвореними державними установами, як, наприклад, Урядової комісії з питань розвитку експорту та інвестицій (2020 р.). Завданнями комісії є тісна взаємодія з підприємцями та експортерами, аналіз проблем, з якими вони стикалися у зв'язку з обмеженнями, спричиненими пандемією, а також вироблення та імплементація оперативних та ефективних рішень на

основі індивідуального підходу до кожного суб'єкта підприємництва. У результаті роботи Комісії за підсумками 2021 р. було проаналізовано діяльність понад 98 тисяч підприємств, і за підсумками виявлено 6235 проблемних питань в діяльності 5902 підприємств. Кожне питання було опрацьовано та вирішено у тісній взаємодії відповідних міністерств, відомств, комерційних банків, органів місцевої влади та дипломатичних представництв Республіки за кордоном [5].

Як зазначено вище, на сучасному етапі Узбекистан переживає часи важливої економічної та соціальної трансформації. Країна розпочала проводити реформи 5 років тому й сьогодні спостерігається певний прогрес. Однак, варто зауважити, що до їх початку у країні були високі податки, процвітала корупція, тіньова економіка, що, в свою чергу, підвищувало рівень бідності. Близько половини валютної торгівлі Узбекистану відбувалося на неформальних ринках. Через високі податки підприємствам було не вигідно створювати нові робочі місця. Ухилення від сплати податків було широко поширеним явищем [12].

Наразі ситуація в Узбекистані суттєво покращилася. Зараз легко отримати іноземну валюту. Хоча неформальні ринки досі існують, але ними майже ніхто не користується. Податкова система Узбекистану стала більш справедлива та ефективна. Податки на бізнес і працівників стали нижчими. Після податкової реформи 2018 р. близько 1,4 млн нових громадян і підприємств зареєструвалися як платники податків, оскільки сплачувати податки стало легше, ніж ухилитися від них. Державні надходження зросли, незважаючи на різке зниження податкових ставок. Нормативно-правове та торговельне середовище для бізнесу стало більш сприятливішим. Реєстрація нових підприємств, експорт садівництва, туризм та іноземні інвестиції в місцеві підприємства зросли рекордно. Реформи, проведені в Узбекистані за останні п'ять років, були дійсно результативними [12].

Однак слід підкреслити, що для розкриття повного потенціалу країни потрібно вжити значно більше заходів. Для того, щоб до 2030 р. вдвічі скоротити бідність і досягти рівня доходів вище середнього, Узбекистану потрібно більше робочих місць. Безробіття досі залишається проблемою. Для досягнення вищеокреслених завдань слід допомогти розвиватися приватному сектору через надання можливості отримати доступу до землі, капіталу та ресурсів, покращення інфраструктури, поглиблення інтеграції з глобальними ринками. По-

над 2000 державних підприємств досі домінують в економіці та перешкоджають подальшому зростанню приватного сектора. Швидша приватизація, особливо невеликих державних підприємств і банків, може допомогти приватному сектору Узбекистану розширитися. Пріоритетною є зміна ролі держави в економіці з виробничої на стимулюючу. Закони та нормативні акти мають бути простішими, справедливими та прозорішими. Регіони Узбекистану потребують більше повноважень для визначення та фінансування пріоритетів місцевого розвитку. Це допоможе краще використати різні порівняльні економічні переваги регіонів. Нагальною потребою є покращення екологічної стійкості. Зміна клімату призвела до дефіциту води. Швидша політика декарбонізації підвищить стабільність зростання Узбекистану. Ці реформи нелегко реалізувати. Однак лише створення робочих місць, зростання приватного сектора, збільшення інвестиційної привабливості країни та більша екологічна стійкість, зможуть забезпечити економічний прогрес країни та підвищити добробут громадян Узбекистану [12].

Права людини. З обранням президентом Узбекистану Шавката Мірзіяєва (3 вересня 2016 р.) дещо покращився стан із захистом прав людини: були звільнені десятки політичних в'язнів, помітного скорочення зазнала примусова праця на бавовняних полях та було полегшено систему реєстрації неурядових організацій. Проте серйозні порушення прав, включаючи безкарність за катування та жорстоке поводження з людьми, зберігаються. Правозахисні групи стикаються зі значними перешкодами, намагаючись зареєструвати свої організації, журналісти та блогери зазнають переслідувань, примусова праця не повністю викорінена. Інші зусилля щодо реформування законодавства, схоже, зупинилися.

Після перегляду дотримання Узбекистаном Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права (2014 р.) уряд країни вдосконалив захисну систему прав людини. Узбекистан доклав значних зусиль для скорочення примусової праці у своєму бавовняному секторі. Позитивними кроками, які сприяли скороченню примусової праці, є криміналізація (січень 2020 р.) повторного використання примусової праці та скасування системи виробничих квот. Міжнародна організація праці (МОП) у січні 2021 р. дійшла висновку про відсутність системної примусової чи дитячої праці під

час збирання бавовни, водночас зазначила, що «близько чотирьох відсотків [збирачів] піддавалися прямим або явним формам примусу», що становить приблизно 80 000 осіб [6]. Тим не менш, у 2021 р., вперше за більше ніж десятиліття моніторингу врожаю бавовни, Узбекиський форум з прав людини не виявив жодної систематичної примусової праці, організованої державними чиновниками. Проте прогрес у ліквідації примусової праці значно відрізняється в різних регіонах Узбекистану. Узбекиський форум задокументував, що в районах, де немає добровільних збирачів, посадовці махаллі (мікрорайонних комітетів) вдавалися до тиску на потенційних збирачів, погрожуючи жителям, що їхні соціальні виплати будуть зменшені або утримані [7].

Влада Узбекистану регулярно втручається в діяльність громадянського суспільства. У 2014 р. Комітет закликав узбецьку владу скасувати «вимогу щодо обов'язкової реєстрації неурядових організацій та переглянути національне законодавство відповідно до своїх зобов'язань за статтею 8 Пакту та ст. 34 Конституції Узбекистану, яка затверджує право громадян на створення власних організацій [7]. Після цього уряд зробив ряд важливих кроків для полегшення процесу реєстрації, який регулюється Постановою КМУз від 2014 р. про порядок державної реєстрації недержавних неприбуткових організацій. Ці кроки включають суттєве зниження реєстраційного збору, скорочення періоду для розгляду державною реєстраційних документів з двох місяців до одного місяця та відкриття [8] порталу, який дозволяє неурядовим групам подавати заявки в режимі онлайн. Але нечіткі та обтяжливі правила залишаються в силі.

В останні роки влада Узбекистану також стверджує, що організації громадянського суспільства «стають повноцінним партнером держави» і що «вживаються заходи для підвищення їх ролі та значення» [9]. Але Міністерство юстиції неодноразово відмовляє в реєстрації незалежним групам через тривіальні та технічні підстави. Без реєстрації групи не мають права легально працювати в країні. У квітні 2021 р. Гуманітарно-правовому центру в Бухарі в дев'ятий раз відмовили в реєстрації. Молодіжній волонтерській групі Oltin Qanot («Золоте крило») 21 раз відмовляли в реєстрації [10].

Human Rights Watch рекомендує Комітету закликати уряд Узбекистану:

- Повністю скасувати практику примусової праці на бавовняних полях, у тому числі шляхом притягнення до відповідальності місцевих органів влади, які мобілізують співробітників ДСНС та працівників приватного сектору.

- Лібералізувати процедури реєстрації НУО та зареєструвати незалежне громадянське суспільство; організації, у тому числі міжнародні правозахисні групи, а також ті, яким неодноразово відмовляли в реєстрації.

- Припинити втручання в роботу організацій громадянського суспільства, спрямовану на документування порушень економічних, соціальних та культурних прав.

- Надати інформацію про новий кодекс для неурядових груп.

- Дозволити незалежним профспілкам реєструватися та діяти без страху помсти та виконувати зобов'язання щодо виконання Конвенції МОП 87 та 98.

Хоча у 2016 р. уряд Узбекистану звільнив понад 50 осіб, ув'язнених за політично мотивованими звинуваченнями, включаючи журналістів, правозахисників та інших активістів [10], однак після звільнення політичні в'язні стикаються з юридичними та економічними бар'єрами, включаючи обмеження свободи пересування, неможливість отримувати судові рішення, необхідні для оскарження незаконних вироків, нагляд та неналежне медичне обслуговування через проблеми зі здоров'ям, спричинені їх ув'язненням.

В Узбекистані зберігається глибока нерівність між чоловіками та жінками. Домашнє насильство залишається серйозною проблемою. Проект Кримінального кодексу, опублікований у лютому 2021 р., не передбачав окремого злочину, пов'язаного з домашнім насильством. За січень-березень 2021 р. МВС зареєструвало 11070 скарг на домагання та насильство щодо жінок. У той час як Державна комісія з питань гендерної рівності повідомила у 2019 р., що вона відкрила 197 центрів реабілітації та адаптації для жінок, які зазнали насильства, у звіті НУО за червень 2020 р. було зазначено, що багато таких центрів «не існували» або «не функціонували» за призначенням [11].

Влада Узбекистану придушує будь-яке незадоволення народу силовими методами: переслідуваннями, арештами, киданням за ґрати, розстрілами тощо. Найзначнішими зіткненнями за останні роки назовемо події в Андижані, які увійшли в історію країни як «Анди-

жанська різанина». Під час згаданих подій у травні 2005 р. керівництво вирішило придушити підприємницький рух в Андижані і області (Андижанський велаят), провівши проти мирних демонстрантів-підприємців – мешканців міста Андижан карально-репресивну операцію силами Служби національної безпеки, поліцейських частин та Збройних сил країни. Звинувачення влади полягало і тому, що ці нові підприємці начебто ведуть антидержавну підривну роботу проти владних структур. Кількість загиблих достеменно не відома. Ті, хто вижив, звернулися до міжнародних організацій у пошуку притулку в третіх країнах (переважно в Румунії) [13].

Після різанини в Андижані, як зазначає американський дослідник радник Світового банку Martin C. Spechler, Узбекистан може чекати довго на членство у Світовій організації торгівлі, як стало і з Китаєм після подібних подій на площі Тяньаньмень у 1989 р. 23 листопада 2005 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію, яка засуджує Узбекистан за його відмову розглядати події в Андижані інакше, ніж внутрішню справу країни. За неї проголосували 74 країни, проти – 39, утрималися – 58 [8, с. 131; 13].

Нещодавні трагічні події в Узбекистані пов'язані з негуманним поведінням влади щодо своїх громадян. 1–2 липня 2022 р. в столиці Каракалпакської автономної республіки в результаті зіткнення з національною гвардією при розгоні демонстрації (кілька тисяч осіб) загинули 18 осіб, понад 250 осіб (1000 за неофіційною статистикою) було поранено. Суть конфлікту полягає у наступному. Президентська команда Узбекистану 25 червня 2022 р. запропонувала внести поправки до тексту Конституції країни без належного обговорення і узгодження з населенням. Поправки стосувалися серед іншого – зміни статусу автономної Каракалпакської області, автономію якої влада намагалася ліквідувати. Метою запропонованих поправок, як повідомлялось, було запобігти таким негативним прикладам, як «азербайджанський, грузинський, український та молдавський приклади, де роками чи десятиліттями продовжуються конфлікти, пов'язані зі спробами сепаратистів відокремитися» [14]. Президент Шавкат Мірзієєв заявив про те, що статті щодо Каракалпакстану змінені не будуть. Одночасно він розпорядився увести на території республіки на місяць режим надзвичайного стану, за дотриманням якого стежитиме Національна гвардія, а також пригрозив жорсткими заявами щодо «організаторів

заворушень та осіб, які намагалися захопити адміністративні будівлі» тощо. Подібні заяви, як повідомляють місцеві ЗМІ, не сприятимуть заспокоєнню населення і не вирішать проблем, що накопичились, як, наприклад, нагадаємо про страйк на трьох провідних підприємствах республіки 2003 р. із-за систематичної невиклати зароблених грошей, що призвело до штучно створеного голоду в країні (в сільській місцевості люди гинули з-за нестачі їжі) [14].

Значною мірою в результаті американського тиску, а також зростання ціни на світовому ринку на бавовну і золото ситуація в країні почала поступово покращуватись.

Негативу додає і політика Кремля на пострадянському просторі, як зазначає узбецька сторона, що «характеризується створенням та підтримкою недієздатних квазі-держав з метою періодичного заморожування та розморожування локальних конфліктів» [14].

Республіка Узбекистан є глибоко своєрідною країною. Будучи до нещодавня закритою, вона, спираючись на давні історичні традиції, намагається посісти гідне місце у світовому поділі праці і світовій культурі.

Й хоча наразі у цій царині спостерігається певний (але нерівномірний) прогрес, багато завдань в економічній, соціальній політичній та правозахисній сфері ще потребують вирішення.

Використані джерела та література:

1. United Nations Development Programme: Human Development Index 2020. Індекс людського розвитку. New York: UNDP. URL: <https://gtmarket.ru/ratings/human-development-index>
2. Права людини в Узбекистані. URL: <https://en.wikipedia.org>
3. Ислам Каримов. Узбекистан на пороге XXI века: угрозы безопасности, условия и гарантии прогресса. Ташкент, 1997. 315 с.
4. Узбекистан стал мировым лидером по продаже золота. 10 января 2022. URL: <https://podrobno.uz/cat/economic/uzbekistan-stal-mirovym-liderom-po-prodazhe-zolota->
5. Узбекистан: модернизация і розвиток політичної системи. Академия. Ташкент. 2009. 336 с.
6. Меры по привлечению иностранных инвестиций и улучшению инвестиционной привлекательности Узбекистана. URL: <https://mift.uz/ru/menu/roud-shou-kak-instrument-privlechenija-inostrannyh-investitsij>
7. Uzbek Forum for Human Rights, «Key Findings from the 2020 Cotton Harvest in Uzbekistan», 2021. URL: <http://www.cottoncampaign.org/uzbek-forum-key-findings-2020.html> (accessed January 26, 2022).

8. Martin C. Spechler. Uzbekistan under authoritarianism. The Political Economy of Reform in Central Asia Central Asia Research Forum. Series Editor: Shirin Akiner, School of Oriental and African Studies, University of London. This edition published in the Taylor & Francis e-Library, 2008. 187 p.
9. Committee on Economic, Social and Cultural Rights, «Concluding observations on the second periodic report of Uzbekistan,» June 13, 2014. URL: <https://www.minjust.uz/ru/press-center/news/98344/> (accessed January 26, 2022).
10. Norma.uz, «Time for Consideration of an Application for NGO Registration is Reduced», December 15, 2014. URL: https://www.norma.uz/novoe_v_zakonodatelstve/izmenen_srok_rassmotreniya_zayavleniya_o_registracii (accessed January 26, 2022)
11. Uzbekistan: Release and Rehabilitate Political Prisoners, November 17, 2018. URL: <https://www.hrw.org/news/2018/11/17/uzbekistan-release-and-rehabilitate-political-prisoners>; Committee on Economic, Social and Cultural Rights, «Concluding observations on the second periodic report of Uzbekistan», June 13, 2014. URL: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E%2fC.12%2fUZB%2fCO%2f2&Lang=en (accessed January 26, 2022).
12. Uzbekistan Can Halve Poverty by Creating More and Better Jobs. *The World Bank*. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/opinion/2021/09/27/uzbekistan-can-halve-poverty-by-creating-more-and-better-jobs>
13. Предварительный доклад ОБСЕ. События в г. Андижан (Узбекистан). 13 мая 2005 г. URL: <https://osce.org>
14. Трагедия в Каракалпакстане. URL: <https://www.gazeta.uz/ru/2022/07/05/questions/>

І.І. Богданович

к.е.н., доцент,

провідний науковий співробітник

ДУ «Інститут всевітньої історії НАН України»

РЕСПУБЛІКА БІЛОРУСЬ НА РОЗДОРІЖЖІ МІЖ ДЕМОКРАТІЄЮ ТА АВТОРИТАРИЗМОМ В ХХ СТ.

В статті розглядаються теоретичні аспекти розвитку категорії «політичний устрій держави» та практика її реалізації в реаліях Республіки Білорусь в 90-х роках ХХ ст. Розкривається еволюція політичного устрою Білорусі з моменту проголошення незалежності. Обґрунтовано авторську позицію з приводу вибору білоруського суспільства за результатами референдуму 1994 р. та подальших змін у державі.

Ключові слова. Республіка Білорусь, демократія, авторитаризм, тоталітаризм, Конституція Республіки Білорусь, політичний устрій країни.